

Advies inzake Bulkafstoting

Ethische Codecommissie voor Musea

4 december 2013

Inleiding

1. Het Landelijk Contact Museumconsulenten (LCM) heeft de Ethische Codecommissie voor Musea (ECM) advies gevraagd inzake de afstoting van voorwerpen met een lage erfgoedwaarde waarvan niet of onvoldoende duidelijk is hoe het museum deze heeft verworven ('bulk').
2. De adviesaanvraag is door de ECM besproken in haar vergadering van 12 september 2013. Besloten is de aanvraag in te willigen en advies uit te brengen. De ECM is van mening dat dit inderdaad een kwestie is die een advies rechtvaardigt.
3. Leden van de ECM betrokken bij dit advies zijn: mw. drs. M. Brouwer, mr. R.J.Q. Klomp, mw. P.W. Kruseman, mr. N. van Lingen (voorzitter), drs. S.C.G.T. Scholten en drs. R.H.C. Vos.

Achtergrond adviesaanvraag LCM

4. De achtergrond van de adviesaanvraag van het LCM is dat een aantal musea grote groepen voorwerpen in de collectie heeft met een lage erfgoedwaarde en dat deze musea een deel van deze voorwerpen zouden willen afstoten. Maar omdat niet of onvoldoende duidelijk is hoe deze musea deze voorwerpen hebben verworven en dus ook niet met voldoende zekerheid kan worden vastgesteld of zij wel eigenaar van deze voorwerpen zijn, is dit volgens de LAMO niet toegestaan. Het voorbeeld wordt genoemd van het legermuseum waar dit voor ongeveer 60% van de af te stoten voorwerpen geldt.

Uitgangspunten

5. Voor de beantwoording van de in de adviesaanvraag gestelde vragen, formuleert de ECM de volgende uitgangspunten.
6. Op grond van het burgerlijk recht mag alleen de eigenaar van een voorwerp daarover beschikken. Wie een voorwerp in bruikleen of in bewaring heeft gekregen, houdt dit voorwerp per definitie voor een ander en mag er dus niet over beschikken. Een museum mag in bruikleen of in bewaring gegeven voorwerpen dus niet afstoten.
7. De artikelen 2.12 tot en met 2.17 van Ethische Code voor Musea (ECvM) bevatten een regeling voor het afstoten van museale voorwerpen. Voorop wordt gesteld dat de geldende wettelijke regels in acht moeten worden genomen (art. 2.12 ECvM). In artikel 2.13 wordt daar aan toegevoegd dat het besluit tot afstoting van een voorwerp alleen mag worden genomen na afweging van de volledige betekenis van het voorwerp, de aard ervan (al dan niet vervangbaar), de juridische positie en het mogelijk verlies van publiek vertrouwen dat uit

de afstoting zou kunnen voortvloeien. De verschillende vormen van afstoting (schenking, overdracht, ruil, verkoop, repatriëring of vernietiging) worden in artikel 2.15 genoemd. Daar wordt tevens bij vermeld dat alle beslissingen inzake afstoting dienen te worden gedocumenteerd, waarbij de voorwerpen in de afstotingsprocedure moeten worden beschreven. De opbrengst mag alleen ten gunste van de collectie worden gebruikt.

8. In aanvulling daarop bepaalt de Leidraad voor het afstoten van museale objecten (LAMO) dat elk museum het onderscheid mag maken tussen belangrijke en minder belangrijke voorwerpen. De cultuurhistorische waarde bepaalt in belangrijke mate de inspanning die moet worden geleverd om voorwerpen af te stoten, aldus hoofdstuk 2 van de LAMO. Deze waarde dient voorafgaand aan de afstoting te worden vastgesteld. De LAMO maakt vervolgens een onderscheid aan de hand van de categorieën zoals deze in het Deltaplan voor het Cultuurbehoud zijn geïdentificeerd. De minder belangrijke voorwerpen zijn de voorwerpen uit de Deltaplan-categorieën C en D en deze mogen op een eenvoudiger wijze worden afgestoten dan voorwerpen uit de Deltaplan-categorieën A en B. Dit geldt ook voor deelcollecties die bestaan uit grote hoeveelheden min of meer vergelijkbare voorwerpen van lage kwaliteit, de zogenaamde 'bulkcollecties', aldus de LAMO. Wel moet duidelijk zijn wie de eigenaar is en onder welke voorwaarden ze ooit bij het museum zijn terecht gekomen. Voor deze voorwerpen kent de LAMO een aparte afstotingsprocedure (Procedure 2). Procedure 2 houdt in dat de redengeving voor de afstoting (voor de gehele deelcollectie ineens) moet worden geformuleerd, dat de voorwerpen moeten worden beschreven en gefotografeerd, dan wel globaal worden beschreven en tezamen op een overzichtsfoto worden gefotografeerd. Tot slot moeten de af te stoten voorwerpen eerst voor herplaatsing in andere musea worden aangeboden alvorens over te gaan tot verkoop buiten de museumsector, dan wel vernietiging van de voorwerpen.

Overwegingen

9. Onderscheid moet worden gemaakt tussen de voorwerpen met betrekking waartoe een museum met zekerheid kan vaststellen dat het daar eigenaar van is en de voorwerpen met betrekking waartoe het museum dat niet kan.
10. De voorwerpen waarvan het zeker is dat het museum, dan wel de desbetreffende overheid voor wie het museum de voorwerpen beheert, daar eigenaar van is, kunnen conform de LAMO worden afgestoten. Dat wil zeggen dat de afstoting gebaseerd moet zijn op een geldend collectieplan, dat de af te stoten voorwerpen eerst aan andere musea dienen te worden aangeboden en dat de eventuele opbrengst slechts aan de collectie ten goede mag komen. Daar moet bij worden opgemerkt dat bijzondere aandacht dient uit te gaan naar voorwerpen die door middel van een schenking in eigendom zijn verworven, aangezien aan de schenking bijzondere voorwaarden verbonden kunnen zijn die betrekking kunnen hebben op de mogelijkheid van afstoting, dan wel de wijze van afstoting.
11. De voorwerpen waarvan niet zeker is dat het museum daar eigenaar van is, kunnen in beginsel niet worden afgestoten. Dan kan namelijk niet worden uitgesloten dat de voorwerpen in bruikleen of in bewaring zijn gegeven.

12. Op het onder 11 geformuleerde juridische uitgangspunt kan naar ethische normen met inachtneming van bijzondere voorwaarden een uitzondering worden gemaakt.
13. Deze bijzondere voorwaarden zijn:
- a) Het moet gaan om voorwerpen waarvan het museum meer dan één identiek of vrijwel identiek exemplaar heeft en waarvan het museum minimaal één exemplaar zal behouden.
 - b) Het museum moet met betrekking tot de voorwerpen die het wil afstoten al het redelijkerwijs mogelijke, mede gezien de tijd die het kost en het budget dat daarvoor beschikbaar is, hebben gedaan om herkomst en de exacte status (wel of geen eigendom) vast te stellen. De in aanmerking komende archieven en inventarissen moeten in ieder geval zijn gecontroleerd.
 - c) De kans dat in de toekomst nog relevante informatie ter beschikking zou kunnen komen moet praktisch nihil zijn.
 - d) De erfgoedwaarde en de identiteitswaarde van de af te stoten voorwerpen moeten laag zijn.
 - e) Het museum moet een afweging maken van de voor- en nadelen. Hierbij moet enerzijds worden gedacht aan de kosten van het verder bewaren en de kans dat de voorwerpen ooit nog op zaal zullen worden getoond en anderzijds de mogelijke schade die kan worden geleden indien een eigenaar zich in de toekomst alsnog meldt en schadeloos moet worden gesteld.
 - f) Zowel de afstotingsoperatie, als alle af te stoten voorwerpen dienen zo goed mogelijk, mede gezien de tijd die het kost en het budget dat daarvoor beschikbaar is, te worden gedocumenteerd. Dit kan in voorkomend geval betekenen dat indien 100 identieke voorwerpen worden afgestoten kan worden volstaan met één foto van één van deze 100 voorwerpen.
 - g) Bij de uiteindelijke afstoting dient de LAMO te worden gevolgd. Indien het een (kunst)voorwerp betreft waarvan de maker bekend is zal, in het bijzonder bij voorgenomen vernietiging, contact moeten worden opgenomen met de maker of diens erven.

Herziening LAMO

14. De ECM constateert dat de Werkgroep Herziening LAMO in haar *Rapport Herziening Leidraad Afstoting Museale Objecten (LAMO)* in hoofdstuk 7 een vereenvoudigde procedure voor het afstoten van voorwerpen met een lage erfgoedwaarde (of daarmee samenhangende lage documentatiegraad) voorstelt. Inmiddels is genoemd rapport door de Nederlandse Museumvereniging in haar vergadering van 18 november 2013 aangenomen. De LAMO zal derhalve binnenkort worden herzien. Het voorliggende advies sluit aan bij de gedachten zoals deze in de Werkgroep Herziening LAMO zijn ontwikkeld en in genoemd rapport zijn verwoord.

Advies

15. Musea mogen in beginsel naar juridische normen alleen voorwerpen afstoten waarvan met zekerheid kan worden vastgesteld dat het museum, dan wel de desbetreffende overheid

voor wie het museum de voorwerpen beheert, daar eigenaar van is. Bij wijze van uitzondering mag onder de hierboven gegeven voorwaarden naar ethische maatstaven daarvan worden afgeweken.

Aldus vastgesteld in de vergadering van de Ethische Codecommissie voor Musea van 4 december 2013.